

Bijeneters, honingbijen en imkers

Tekst Henk van der Scheer

Op pagina 34 van *Bijenhouden 2023-1* hebt u kunnen lezen dat bijeneters (*Merops apiaster*) in 2022 jacht maakten op Spaanse honingbijen en dat die jacht grote gevolgen oplevert voor imkers. De eerste vraag is dan wat die grote gevolgen (kunnen) zijn. De tweede vraag ligt dan voor de hand: in hoeverre is dat relevant voor de Nederlandse imkers?

Op Wikipedia is informatie te vinden over het leven van bijeneters. Daar is te lezen dat de vogels 28 cm lang zijn en 44 tot 78 gram wegen. Ze zijn te herkennen aan de exotische kleuren: blauwgroene staart, gele keel en donkere oogstreep. Het verenkleed is bij beide geslachten gelijk. Het zijn insecteneters en behendige vliegers, die ook in de vlucht insecten weten te vangen. De naam is duidelijk afkomstig van de voornaamste voedselbron. De aanwezigheid van grote insectenprooien als sprinkhanen, libellen, wespen en ook bijen is voor bijeneters een absolute voorwaarde. Bijeneters zijn immuun voor bijen- en wespensteken. Om steken te voorkomen weten ze deze insecten van hun angels te ontdoen door ze tegen een tak af te wrijven. Bijeneters leven in groepsverband en broeden dan ook in kolonies in holen in wanden van oevers en bergen, soms ook in de grond.

Leefgebied

Bijeneters broeden in het zuidwesten van Europa, in Oost- en Centraal-Europa, in Klein-Azië, Midden- en West-Azië en in Noordwest-Afrika. De grootste aantallen in Europa zijn te vinden in Portugal, Spanje en Bulgarije. Verder is er een broedende populatie in het zuidwesten van Zuid-Afrika. Daar zijn bijeneters een standvogel.

Bijeneters overwinteren in Afrika. Broedvogels van het Iberisch Schiereiland, Frankrijk en Noordwest-Afrika overwinteren in West-Afrika, ten noorden van de evenaar. Vogels die veel oostelijker broeden, trekken 's winters via Cyprus of via het Arabisch schiereiland naar zuidelijker delen in Afrika.

Spechtenschade aan zijkant broedkamer. Foto Henk van der Scheer

Het leefgebied in Europa bestaat uit halfopen agrarisch landschap, brede rivierdalen en begraasd gebied met her en der bomen. Voorwaarde voor het broeden is de aanwezigheid van steilwanden aan water, zoals rivieren, plassen en meren, waarin ze een nesttunnel uitgraven. In de overwinteringsgebieden komt de vogel voor in savannegebied. In Noordwest-Europa komt de bijeneter weinig voor. Op bladzijde 9 van *Bijenhouden 2019-2* is indertijd verwezen naar het voorkomen van bijeneters in België. Door het versterkte broeikas effect is de vogel sinds de jaren 1990 vaker dan daarvoor in de Benelux te zien. In Nederland leidde dat tot de wijziging van zijn status van dwaalgast tot incidentele broedvogel. Tussen 1964 en 2011 waren er in Nederland in elf verschillende jaren broedgevallen van bijeneters, de meeste (negen) na het jaar 2000. Het ging om in totaal 35 nesten, waarvan 30 nesten na 2000. In de jaren 2010-2020 heeft de bijeneter jaarlijks in zeer klein aantal gebroed in Nederland, met name in Zuid-Limburg. In Nederland is de bijeneter daarmee een vaste broedvogel geworden. Uit het geringe voorkomen in ons land kan de tweede vraag beantwoord worden met: bijeneters zijn niet relevant voor Nederlandse imkers, alleen voor vogelaars.

Mezen en groene spechten

Nederlandse imkers zullen wel eens koolmezen en pimpelmezen op de vliegplank zien zitten om daar zo af en toe een in- of uitgaande honingbij te verschalken. Dat is naar voor die bij, maar mezen zijn geen bedreiging voor de honinggoogst. Wel bedreigend zijn groene spechten. Die zoeken mieren in het gras, maar 's winters bij vorstig weer willen ze zich wel eens te goed doen aan honingbijen. Zelf heb ik jaren geleden last gehad van een groene specht die een aantal kasten vernield had. De vogel had in de zijkant van de kast gaten gehakt en gelijke gaten in de daarachter hangende raat gemaakt om bijen te bemachtigen. Bij nadere inspectie bleek het hele volk verloren te zijn. Op de gaasbodem lag een laag dode bijen, zo te zien in paniek geraakt door de specht. Ik heb in de volgende winters een vogelnet over de kasten gehangen en dat in de grond vastgezet met tentharingen. Dat bleek een afdoende oplossing voor het spechtenprobleem.

Verwachtingen

De Spaanse landbouworganisatie COAG verwacht dat de honinggoogst van 2022 met de helft kan dalen door het effect van droogte en bijeneter, aldus een publicatie door het informatiebureau *Efeagro* van 9 september dat jaar. Overigens is

Bijeneter heeft hommelt gevangen. Foto Luka Hercigonja

die daling zeer verschillend per regio. In Catalonië zou een daling van 15-20% worden verwacht. Daarentegen verwachten in Extremadura, in het zuidwesten van Spanje tegen de Portugese grens, zelfs minder dan 50% te kunnen oogsten. Zo was het voorjaar van 2022 daar extreem droog. Het gevolg was dat weinig bladluizen voorkwamen op de bladeren van de eikenbomen en dat er dus amper honingdauw door die luizen werd geproduceerd. Die honingdauw is suikerrijk floëmsap uit de eikenbomen dat de luizen in grote hoeveelheid opzuigen en deels ook weer uitscheiden. Geen floëmsap betekent dat er geen lentehoning (honingdauwhoning) kan worden gewonnen. Tot overmaat van ramp waren in augustus in Extremadura zeer veel bijeneters aanwezig. Die verzamelden zich daar uit Frankrijk en Spanje om te migreren naar West-Afrika. Imkers menen dat die vogels door het jagen op honingbijen het foerageren van honingbijen sterk verstoren. Bovendien zouden honingbijen niet uitvliegen als ze het geluid van de vogels horen en daardoor onvoldoende honing verzamelen voor de imker en te weinig voedsel verzamelen om de winter door te komen.

Economische impact

In vijf gebieden op Sardinië bleek uit onderzoek dat bijeneters het meest aanwezig waren in de buurt van bijenvolken. Toch bleef de predatie, dat wil zeggen het vangen en doden van bijen, beperkt tot 0,37% van de beschikbare werksters in de periode mei-juli. In die periode werden wat meer (0,91%) darren slachtoffer van predatie. De onderzoekers concluderen dan ook dat de economische impact van predatie te verwaarlozen was, maar dat predatie van darren lokaal wel van invloed kan zijn als de bijenstanden maar een beperkt aantal volken omvatten (Galeotti en Inglisa, 2002). Onderzoek op Sicilië naar het effect van bijeneters op een bijenstand in de buurt leerde dat de mate waarin op bijen gejaagd werd acceptabel was en niet van belang voor het voortbestaan van de bijenvolken (Masasa en Rizzo, 2002). Ook onderzoekers in Libië, 80 km ten oosten van Tripoli, komen tot de conclusie dat in de periode juni-eind augustus bijeneters in een eucalyptusbos slechts in beperkte mate een effect hebben op bijenvolken tijdens het foerageren van de honingbijen. Dit in tegenstelling met wat lokale imkers menen. Wel was er een duidelijk verband tussen de mate van foerageren en de temperatuur. Bij toenemende temperatuur vermindert het foerageren (Alfallah e.a., 2010).

Onderzoek in de regio Murcia in het zuidoosten van Spanje grenzend aan de Middellandse Zee wees uit dat één bijeneter 1333 (met een variatie van plus of min 760) honingbijen consumeerde tijdens het drie tot vier maanden durende verblijf in de regio. De onderzoekers vertellen echter niet in de samenvatting om hoeveel bijeneters het gaat en hoeveel bijenvolken er in het gebied staan. Wel schrijven ze dat die consumptie ver beneden de aanwas van honingbijen in de volken blijft in de periode mei-augustus. De predatie van honingbijen door bijeneters is dan ook te verwaarlozen, menen Farinós-Celdrán e.a. (2016).

Gedurende twee jaar (in 2013 en in 2015) werden 58 bijenstanden in Extremadura gemonitord en werd het effect van bijeneters op diverse variabelen onderzocht (Moreno-Opo e.a., 2018). Vastgesteld werd dat de aanwezigheid van bijeneters een negatief effect had op de activiteiten van de honingbijen. Hoe groter dat effect was, des te minder de kasten bevolkt waren met bijen, honing, stuifmeel en broed voornamelijk in augustus, het migratie seizoen. Ondanks die effecten waren er geen negatieve invloed op de overleving en levensvatbaarheid van de volken. Met name de installatie van schaduwdoek boven de bijenstand voorkwam predatie in de directe omgeving van de kasten en minimaliseerde eerder gemeten effecten op de bijen en bijenproducten. Door het plaatsen van bakken met water onder het doek konden de bijen ongehinderd water halen om de kasten en daarmee de volken te koelen zonder dat ze werden lastiggevallen door de bijeneters.

Schaduwdoek

Samenvattend kan gesteld worden dat imkers in veel gevallen te snel bijeneters verantwoordelijk houden voor verlies aan honing en volken. Als er al schade optreedt dan is dat vaak een combinatie van droogte en predatie door bijeneters. Droogte kan het hele seizoen optreden, maar predatie door bijeneters treedt vooral op in augustus. Dan zijn de jonge bijeneters namelijk volwassen geworden en gaan ze ook op insecten jagen. Schaduwdoek boven de bijenstand installeren is een goede manier om eventuele verliezen te minimaliseren dan wel te voorkomen. ●

Literatuurlijst zie aanvullingen op de NBV-site: bit.do/aanvullingen-bijenhouden

